

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

**ЦРКВА У ЕНГЛЕСКОЈ У VIII ВЕКУ – БОГОСЛОВСКО-ИСТОРИЈСКЕ
ИМПЛИКАЦИЈЕ ОДНОСА СА РИМОМ И ФРАНАЧКОМ ДРЖАВОМ**

докторанда ђакона мр Ивице Чаировића

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 5. априла 2016. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације ђакона мр Ивице Чаировића, под насловом *Црква у Енглеској у VIII веку – богословско-историјске импликације односа са Римом и Франачком државом*, који после читања дисертације и међусобног консултовања, имају част да Већу поднесу следећи Реферат.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ђакон мр Ивица Чаировић (1976, Смедерево) завршава Богословски факултет Српске Православне Цркве у Београду (дипломирао на тему *Проблем оријентизма изнад Пејчи васељенски сабор*). На истом факултету магистрирао је на тему *Евангелизација у Енглеској у VI и VII веку*, а докторску дисертацију – *Црква у Енглеској у VIII веку – богословско-историјске импликације односа са Римом и Франачком државом* израдио је под менторством проф. др Радомира Поповића. Службовао је на Академији Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију (2002-2014) и у Информативној служби Српске Православне Цркве (2002-2012). Учествовао на међународним научним скуповима: у Србињу (2003), Нишу (*Ниш и Византија*, од 2006-2015), Београду (*Кирило-методијевско предање, језик и мисија Цркве у 21. веку*, *Црква у доба Свештог цара Константина Великог*, *Српска теологија данас* 2008, 2014. и *Иконографске студије*, од 2008-2013), на Шестој националној конференцији византолога (организација Византолошког института САНУ у Београду, 2015: *Ахен – нови Рим, нови Константининопол*) и Прешову, Словачка (*Однос јудејства и Хришћанства у IV веку – канонско-историјска пресекавања*, 2015) – и објавио укупно 18 реферата у целини у зборницима са научних скупова. Учествовао у организацији разних културно-уметничких пројеката у земљи и иностранству (међународни симпозиони, научни скупови, концерти, изложбе икона, округли столови, панели и презентације). Главни и одговорни уредник зборника радова са међународних научних скупова под насловом *Иконографске студије* (2008-2013). Објављивао научне радове (18 објављених у часописима), приказе и преводе (5 студија преведено са енглеског изворника) за часописе *Богословље* (2013-2015), *Теолошки погледи* (2003-2015), *Видослов* (2004-2006), *Животис* (2007-2014), *Саборности* (1998-2002); преводе књига са енглеског језика за Епархију жичку (Џон Мајендорф – *Византијско наслеђе у Православној Цркви* и *Сведочење хришћана у свешћу*; Џон Бер – *Пути за Никеју*) и за Институт за теолошка истраживања Православног богословског факултета Универзитета у Београду (Џон Бер – *Никејска вера*). Учествовао у тиму за

израду *Речника Православља* (српско-енглеског речника богословско-библијских појмова).

Докторска дисертација именованог кандидата на тему *Црква у Енглеској у VIII веку – богословско-историјске импликације односа са Римом и Франачком државом* представља логичан наставак истраживања после одбрањене магистарске дисертације, што је и био циљ ментора и комисије, с тим што се истраживање стања у Цркви у Енглеској у VIII веку, сада, проширује и на хипотетичке и добро описане импликације односа енглеских првојерараха и англо-саксонских мисионара са римским папама и франачким владарима, првенствено са Карлом Великим, али само до 800. године. Дакле, ограничен је временски и национални опсег теме. На тај начин, докторска дисертација кандидата заокружује истраживање стања у Цркви у Енглеској у периоду од доласка римских мисионара на тло Британског острва крајем VI века; преко ширења Хришћанства (магистарска дисертација) и развоја епископоцентричне црквене структуре на Острву и покретања мисионарских подухвата на континенталним деловима Западне Европе (докторска дисертација).

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације представља опис стања у Цркви у Енглеској у VIII веку, са посебно истраженим импликацијама односа црквених првојерараха са Британског острва и римских папа и франачких владара. Кандидат у раду полази од хипотезе да је стање у Енглеској Цркви у VIII веку условило читав низ догађаја на континенталном делу Западне Европе и у Риму, а затим и промене у богослужбеној и канонској пракси Цркве у Енглеској и у вероисповедању. Овако схваћен рад заснован је на три темеља: а) опис стања у Цркви у Енглеској у VIII веку са посебним освртом на политичку историју на тлу Енглеске са свим својим карактеристикама (хептархија и врховна власт – *bretwalda*) и природу црквене организације на Острву; б) опис мисије англо-саксонских мисионара на територији римске јурисдикције и Франачке државе; и в) импликације односа са Римом (промовисање римске црквене праксе и папског првенства на Западу) и Франачком државом (мисионарење и унапређење франачке културе и богословља које се врхуни у *каролинској ренесанси*). Циљ ове дисертације је анализа и критичка процена развоја англо-саксонских црквених форми на континенталном простору Западне Европе и односа са римским првојерарсима и франачким владарима.

Дисертација је замишљена и остварена тако да се, после уводног дела у коме је објашњен значај и актуелност теме са посебним освртом на појмове *хришћанизација* и *еванџелизација* у периоду раног средњег века, после чега су изложени наративни и дипломатички извори, који су били основ истраживања, а затим се елаборира политичка историја Енглеске у VIII веку са објашњењем два историјска феномена који су била одлика англо-саксонске Енглеске: *хептархија* и врховна власт – *bretwalda*. Потом се излаже и анализира стање Цркве у Енглеској у VIII веку са нагласком на природу црквене организације, вероисповедање епископа на Острву због – у раду показаних – филиоквистичких претензија и богослужбене праксе, да би – у другом делу рада – кандидат анализирао мисију англо-саксонских мисионара (са почетком у Ехтернаху) преко личности Вилиброрда, Бонифација и Вилехада; однос енглеске јерархије са римским папама (са истакнутим решењем проблема успостављене треће архиепископије на Острву – у Личфилду, због политичких претензија и враћање на

претходно стање). Овај део рада се завршава описом односа Карла Великог са краљем Офом и Алкуином, представницима световног и духовног предања англо-саксонске Енглеске у другој половини VIII века, са акцентом на англо-саксонске утицаје на развој *каролиншке ренесансе* и одбране православних догмата од јеретика адопциониста.

3. Кратак опис садржаја дисертације

На самом почетку докторске дисертације ђакон мр Ивица Чаировић налази се апстракт са кључним речима (на српском и енглеском језику), после којег следи садржај (на српском и енглеском језику). Пре самог текста кандидат је позиционирао скраћенице (у три дела: Извори; Студије, енциклопедије, речници, збирке критички обрађених докумената; и Електронски извори) те се определио за такву методологију навођења у самом раду. У поглављу насловљеном као *Увод* (стр. 66-77), кандидат најпре говори о значају и актуелности појмова који ће бити највише коришћени у свом раду: преобраћење, крштење, христијанизација и мисионарење; а затим говори о самој теми дисертације и скицира њену структуру и главне правце истраживања уз објашњење циљева и предмета истраживања и методологије коју ће користити у свом раду. У контексту теме кандидат – у уводу – поставља питање да ли је заједнички именилац хипотеза које ће елаборирати у свом раду – личност, народ или појава (историјски феномен) или све то заједно? Кандидат ће оно поменуто у уводу дисертације и остварити: само ће се бавити Англо-саксонцима (првенствено Вилфрид, Вилиброрд, Бонифације, Вилехад, Алкуин), који су својим животом и радом у VIII веку унапредили мисионарски рад међу паганским племенима, затим јерархијску структуру на Британском острву и у мисионарским континенталним пределима Западне Европе, а – на крају – и на просторима где су се преплитале верске и политичке јурисдикције Рима и Франачке државе.

После уводног разматрања, ђакон мр Ивица Чаировић анализира историјске изворе, и наративне и дипломатичке, за проучавање англо-саксонске Енглеске (стр. 78-101). Саме изворе кандидат дели у четири групе. Прва су: *Англо-саксонске хронике*, *Франачки анали*, *Црквена историја народа англосаксонској* од Беде Венерабилиса, *Regesta Pontificum Romanorum*, *Liber Pontificalis* и *Gesta Pontificum Anglorum*. Друга група извора су: *Живије Свештој Вилфрида*, *Анонимно живије свештој Кеолфрија*, *иумана у Цероуу*, *Живије Свештој Гујлака од Феликса*, *Живије Вилиброргово*, *Живије свештој Бонифација* и *Живој Карла Великој*. Затим, трећа: Писма Бонифација и архиепископа Мајнца – Лула. И, четврта: повеље и даровнице енглеских краљева, *Књија земље*, *Краљевске листе* и *Tribal Hidage*. По самој организацији извора у стању смо да наслутимо у ком ће смеру ићи истраживање и који ће историјски извори бити првенствено консултовани да би се остварила дизертабилност текста. Наравно, овакав приступ потврђује и правилно коришћење историјске методологије како би дисертација била успешно обрађена.

Прелазећи на тему рада кандидат прво говори о политичкој историји Енглеске у VIII веку (стр. 102-124) са посебним освртом на два историјска феномена која су била карактеристична за англо-саксонску Енглеску: хептархија и врховна власт (*bretwalda*). Од VI до VIII века многа мања краљевства су инкорпорирана у веће на челу са једним краљем као апсолутним владаром, те је на Острву опстало седам великих краљевстава, чији краљеви су владали самостално и имали су апсолутну власт над нижим племством: Мерсија, Нортамбрија, Кент, Источни Англи и Есекс, Сасекс и Весекс. Из оваквог

развоја догађаја на Острву настао је историјски феномен – хептархија у Енглеској, која се односила на три краљевства Англа, три краљевства Саксонаца и једним краљевством Јита, с тим што је у овај феномен инкорпорирана и нужност да један од ових седам краљева постане апсолутни владар острвских предела. Дакле, други феномен који карактерише политички аспект англо-саксонске владарске политике, јесте феномен *bretwalda*, односно надвладар или супериорни, апсолутни краљ, који је владао јужним енглеским краљевствима. На крају, долази се до закључка да је овај други феномен постао име (сама реч *bretwalda* се може превести као *влагар Бриџаније*) које означава посебан облик владавине, карактеристичан за англо-саксонску Енглеску.

Кандидат после описа политичке историје описује стање у Цркви у Енглеској у VIII веку (стр. 125-149), и то овим редом: после хронолошког приказа стања у Цркви, описани су спорови у епархији Весекса који су били велики црквено-јерархијски проблем у првој половини овог столећа. Затим се говори о проблему слављења Васкрса у Енглеској, који ипак није превазиђен после сабора у Витбију (664), али је почетком VIII века решен. Затим кандидат описује установљивање нових епархија са посебним освртом на однос енглеског клира са римским папом. Издвајајући најбитније црквене саборе у Енглеској у VIII веку кандидат се задржава на оним који су најбоље документовани и чије су одлуке имплицирале даље догађаје на Британском острву, а били су то сабори у Кловесхоу (742) – потврда повластица Цркви краља Вихтрета; и из 747. године, а затим и сабори (749. и 755) – на којима су потврђене повластице краља Етелбалда и одређен датум прослављања Светог Бонифација. Затим се кандидат бави и Великим сабором (786) на коме учествују и црквени и политички фактори из англо-саксонске Енглеске, али и представници римског епископа. Кандидат је својом анализом потврдио хипотезу да је тај сабор по својој садржини и форми најзначајнији сабор у Енглеској у VIII веку. На крају је анализиран и сабор у Челзију (787), са свим својим црквено-политичким карактеристикама, јер је тај период одликовао апсолутни владар из Мерсије, Офа који је био у добрим односима и са римским папом, и са Карлом Великим.

Настављајући, кандидат долази до описа епископоцентричне структуре у Цркви у Енглеској у VIII веку (стр. 149-167), а посебно објашњава устројство ове структуре (почев од првог римског мисионара Августина са краја VI века и архиепископа Теодора из Тарса који је био прекретница у црквеном животу у Енглеској у VII веку). Зато кандидат описује како су њих двојица установили црквено-јерархијску структуру на Острву и како су наставили методологију ширења епархија међу англо-саксонским племенима коју је зацртао папа Григорије Велики.

Када кандидат говори о развоју епископоцентричне структуре у VIII веку, прво полази од две архиепископије у Кентерберију и Јорку, а затим анализира установљивање епархија у Рочестеру, Селсију, Винчестеру, Шерборну, Лондону, Данвичу, Елмаму, Ворчестеру, Хирфорду, Личфилду и Линдзију. Почетком VIII столећа Црква на свим просторима Британског острва била је подређена једном архиепископу – кентерберијском. Четрдесет и пет година после смрти архиепископа Теодора из Тарса организационо стање у Цркви се побољшало. Северно-енглеске области су – 735. године – садржавале четири епархије: Јорк (која у том периоду постаје архиепископија), Хексам, Линдисфарн и Витхорн. У јужним областима стање је било боље, јер је у VIII веку постојало 12 епархија: Кентербери, Рочестер, Селси, Винчестер, Шерборн, Лондон, Доммос, Северни Елмам, Ворчестер, Хирфорд, Личфилд и Линдзи. Организована епархијска структура у Цркви у Енглеској, коју су

уређивали архиепископи Теодор из Тарса, и касније Бертвалд и Татвин послужила је као образац, једном Англо-саксонцу – Бонифацију да реформише и уреди Цркву у Франачкој.

Кандидат закључује да од 679. године успешно организована структура Цркве у Енглеској, јер се на сабора у Риму (679) расправљало и о спору између архиепископа кентерберијског Теодора и епископа Вилфрида у контексту умножавања епархија – на коме је – после папе Григорија Великог – одлучено да постоји један архиепископ над дванаесторицом епископа, где су укључени и епископи за племена. Овде кандидат добро закључује да је Цркве у Енглеској од самог устројавања организације успостављена тако да је један епископ био одређен за једно племе, а не за град или за област. На тај начин локална Црква на Острву – од инвазије германских племена – постала је племенска, а пагани су у Цркву унели другачији менталитет, за разлику од келтског. Црква у Римској Британији је била успостављена према месном типу, баш као и све Цркве и на Истоку и на Западу, а затим је – како кандидат добро констатује – после утицаја новог – паганског – менталитета ставља на прво место племе; а под утицајем жеље да се мисионари међу паганским племенима био би одређен (мисионарски) епископ за циљну групу, односно племе у коме ће проповедати. Овде је анализом обичаја у англо-саксонској Цркви показан еклисиолошки дисбаланс између предањског односа према успостављању епархија – свака катедра у једном граду, тј. један епископ у једном граду – и новоустројеном мисионарско-германском приступу. Кандидат је одлично закључио да је мисионарење изашло из оквира предања и постало део новог приступа Цркви, у коме је оно постало претежно.

Даље је анализиран најзначајнији документ о организацији Цркве и покушају реформе у епископату у Енглеској: писмо Беде Венерабилиса Егберту, архиепископу Јорка, у коме је истакнута Бедина реформа – првенствено – епископата, и то показује његову промену става о епископским ингеренцијама.

Кандидат посебно потпоглавље посвећује једној епископској одежди која се користи у Западној Цркви – *палијуму*, који је у средњем веку био показатељ везаности локалне Цркве за Рим, тако да може да се закључи да је она епископска катедра која је добила из Рима палијум била у односу према Риму као према Мајци Цркви. Поред слања палијума, однос енглеских клирика и римског папе првенствено се огледао и у ходочасничким путовањима из Енглеске у Рим, давању привилегија и међусобној размени писама.

Као трећи пододељак (стр. 167-175) трећег дела рада кандидат анализира природу црквене организације у VIII веку, која има две суштинске карактеристике: *манастирску* и *ејархијску*, али прави и синтезу у одређењу треће тезе коју у својим закључцима сублимира Кетрин Кабит: проширује *minster model* користећи каноне са англо-саксонских сабора, који говоре о парохјском и епархијском уређењу Цркве у Енглеској и на тај начин заокружује целину и наглашава да је преко концилијарности Црква инкорпорирала обе поменуте природе црквеног устројства у једну. У дисертацији је – на овом месту – закључено да су канони неизбежно на страни епископа јер описују живот и рад првојерараха у Енглеској у датом раздобљу и на тај начин показују епископоцентричну структуру Цркве на Британском острву. Тако је кандидат описао две карактеристике црквене организације у VIII веку и закључио да је теорија Кетрин Кабит унапредила дотадашње размишљање на дату тему и да је она сублимирала у својој теорији све оно што су Беда Венерабилис и Алкуин поцртавали у својим делима догматско-језичким анализама црквених појмова. Ово је допринос

дисертације на пољу савремених сучељавања хипотеза и теорија у вези са стањем Цркве у Енглеској у VIII веку.

Одмах затим, кандидат говори о томе да је развој парохијског система био циљ деловања свих црквених великодостојника на Острву после Теодора из Тарса, али да се упоредо са тим потенцијало и на устројству монашког живота, јер је монашки идеал утицао на карактер целе Цркве у Енглеској. Кандидат је дао кратку анализу монаштва (женског и мушког) и устројства манастира на неколико места, узимајући у виду контекст анализе различитих идеја које су требале да буду поткрепљене описом монаштва (нпр. владари су одлазили су манастире, владари су били ктитори и оснивачи манастира, мешовити манастири као владарски манастири на чијем су челу били и мушки и женски представници владарских династија, итд.)

Говорећи уопште о епископима (стр. 175-181), кандидат полази од истицања разлога занемаривања главних еклисиолошких улога епископа у јерархијској структури и у животу Цркве у раном периоду англо-саксонске Енглеске: први, зато што је једини писани извор дела Беде Венерабилиса, који никада није постао епископ; други, а који се надовезује на први, се огледа у томе да је Беда утицао на монаштво и уређење монаштва у оквиру стварања нове црквене организације, а није био епископ; и трећи је тај што монаштво добија нову улогу у оквиру пастирске организације ране Цркве у Енглеској. Из свега наведеног се види да је – добро разграната – мрежа манастира одржавала како-тако чврсту и конзистентну организацију у Цркви. Управо зато се кандидат одлучује да опише животе и дела, сваког понаособ, епископа и архиепископа у Кентерберију и Јорку у VIII веку (стр. 181-200): Бертвалда, Татвина, Нотхелма, Катберта, Бреговина, Јенберта и Етелхарда (кентерберијски архиепископи); затим (епископе Јорка до 734/5. године) Босу, Јована од Беверлија и Вилфрида Млађег; па Екгберта, Етелберта, Енбалда, Енбалда II (архиепископе Јорка).

На крају овог – трећег – поглавља, које јесте срж дисертације, кандидат говори о канонском праву (стр. 200-205), вероисповедању епископа (стр. 205-213) и богослужењу (стр. 214-224) у Цркви у Енглеској у VIII столећу. Пододељак о канонском праву је заснован на анализи Етелбертовог, Вихтретовог и закона краља Ине, првенствено чланова или ставова закона који се односе на Цркву. Део о вероисповедању почиње анализом Символа вере римских и англо-саксонских мисионара, а затим се разматра Лулово вероисповедање, које је донело филиоквистичке претензије на континенталном делу Западне Европе раног средњег века, уз већ тада – уобичајено тзв. Атанасијево вероисповедање. Пошто су сви енглески првојерарси имали обичај да своје вероисповедање сачувају у епископској ризници, кандидат анализира и сва сачувана вероисповедања из VIII века: епископа Линдзија Едвулфа, епископа Данвича Тидфреда, епископа ворчестерског Денеберта. На крају овог пододељка јесте елаборат о вероисповедању са филоквистичким тежњама из VIII века и наглашена констатација тзв. Атанасијевог вероисповедања, без могућих аналогија са каснијим Символима вере, која су од 1014. године коришћени на Западу. Пододељак о богослужењу у Енглеској у дисертацији је заснован на савременим студијама истраживача који су анализирали рукописне англо-саксонске књиге и на тај начин осветлили, до скоро, мрачну страну историје богослужења на Западу у раном средњем веку. Кандидат је неколико студија уклопио у једну синтезу и на тај начин допринео да се српској богословско-историјској јавности укаже на развој богослужења на Западу у раном средњем веку, што може да овај рад покаже и као мултидисциплинаран, јер упућује на нове хипотезе из области литургије. Од анализираних студија најзначајније

је Јунгманово истраживање, који закључује да се од IX века, па наовамо, културно наслеђе акумулирано на каролиншком северу појављује у Италији, али постаје и духовни стандард у самом Риму. Ово Јунгманово становиште није само важило за хришћанско богослужење, већ за целокупну духовну културу на Западу. Кандидат је добро запазио да се Јунгман посебно осврће на германску реакцију на аријанство у суседним територијама у односу на Франачку државу, услед чега настају посебне вотивне мисе посвећене Марији и светитељима, тако да Христова пуна улога у богослужбеном смислу – полако, али сигурно – залази на Западу, што је једна од импликација симбиозе англо-саксонског и паганског менталитета у VIII веку. Овде кандидат констатује и то да је са првим покушајима христијанизације германских племена из западних делова Европе упоредо текао и процес германизације западног Хришћанства. Кандидат је нагласио да се овај верско-историјски феномен често превиђа, а да ће у дисертацији бити само констатован, али не и елабориран, јер се интеракција између Хришћанства и германске племенске паганске религије уобичајно тумачи тако да је хришћанска англо-саксонска мисионарска делатност – активни, а паганска германска – пасивни чинилац у германском Хришћанству. Даља разматрања би рад скренула у кривом смеру, тако да констатујемо да је кандидат исправно поступио што се зауставио само на констатацији германизације, као импликације односа Енглеске и континенталне Западне Европе у VIII веку. Ђакон Ивица Чаировић на овом месту закључује да је мисионарење англо-саксонских монаха у западном делу континенталне Европе било – у ширем контексту и посредно – иницијална радња за један дуготрајнији процес – са једне стране – укључивања германског народа у окриље Римске Цркве и – са друге стране – тзв. германизацију Западне Европе и Цркве; што је један од доприноса дисертације.

Као закључак трећег дела дисертације (стр. 224-225) наглашавају се последице односа Рим – Франачка – Енглеска, али са англо-саксонског аспекта: **активност англо-саксонских мисионара**, на челу са Вилибрордом и Бонифацијем, који су проповедали у Западној Европи од Фризије, на северу, до Баварске, на југу; **реформе у Цркви на Западу Европе**, које су извршене садејством римских папа и првенствено Бонифација, као носиоца предања Цркве у Енглеској и духа англо-саксонских мисионара на западу Европе; односно враћање претходне црквене праксе сазивања црквених сабора на којима би били решени сви догматски, канонски, дисциплински проблеми у Цркви коју су зачели својим мисинарским радом англо-саксонски монаси; **утицај Карла Великог и Франачке државе на крштење континенталних Саксонаца**, од стране сународника (Англо-саксонци су са континенталног дела прешли на Британско острво, па су после неколико векова као хришћани дошли назад, међу своје паганске рођаке, да њима проповедају благу Христову Реч); **утицај англо-саксонских интелектуалаца**, на челу са Алкуином, на двор Карла Великог и на каролиншку ренесансу, као историјски феномен; **паганска германска племена су крштена од стране англо-саксонских монаха-мисионара из Енглеске**, и постала су део Цркве Христове на западу Европе и подстакла су римског папу на нов приступ црквеном устројству и на нова утемељења догматских новина, као што су папски примат и учење о *filioque*. Овом кратком синтезом кандидат уводи у историјска дешавања која су се десила на Западу Европе у VIII веку, као последица активности англо-саксонских првојерараха и стања у Цркви у Енглеској, јер је управо њихово деловање узроковало последице, које су умногоме повезале Енглеску са Римом и Франачком државом, те наметнуле другачији ток историје после раног средњег века, у западном делу европског континента. Кандидат у

даљем истраживању описује однос Англо-саксонаца са Римом и са Франачком државом, како појединачно, тако и преко историјских феномена који су узроковани делатношћу енглеских монаха-мисионара на континенталном делу Западне Европе у периоду VIII века.

У четвртом поглављу дисертације *Мисија англо-саксонских мисионара и бојослова на континенталном делу Западне Европе – однос са Римом и Франачком државом* (стр. 226-249), кандидат говори о доприносу Вилиброрда и англо-саксонским утицајима на Цркву у Фризији, са посебним акцентом на Ехтернах, као место сарадње Цркве у Енглеској и Франачке државе. Следећа важна личност јесте био Бонифације, који је као мисионар и реформатор у Цркви у средишњој Западној Европи, повезао Енглеску, Рим и Франачку државу, а то је истакнуто његовим житијем и посебним потпоглављем у коме се кандидат бави реформама у Цркви у Франачкој и Енглеској. Трећи Англо-саксонац који је оставио траг на континенталном делу Западне Европе и у западном Хришћанству у VIII веку, био је по речима кандидата Вилехад. Тако су истакнуте личности које су повезале три фактора тадашње Западне Европе: Рим, Енглеску и Франачку државу са једним циљем: мисија англо-саксонских мисионара и ширење римске традиције по целој Западној Европи.

У петом поглављу (стр. 250-272) кандидат анализира однос Рима и Енглеске према историјском извору *Regesta Pontificum Romanorum* и уз консултовање савремених истраживача објашњава однос римских епископа и енглеских мисионара и првојерараха: папе Јована VII, Константина I (708-715), Григорија II (715-731), Григорија III (731-741), Захарија (741-752), Стефана II (752-757), уз анализу најважнијих догађаја у којима учествују англо-саксонски мисионари у доба папа после Бонифацијевог мучеништва (Павле (757-767), Стефан IV (767-772), Адријан (772-795)): Велики сабор (786), сабор у Нарбону (789) и решење новоуспостављене архиепископске катедре у Личфилду у доба мерсијског краља Офе, који је био свевладар британски и савезник Карла Великог. Својеврсни закључак овог поглавља је екскурс на тему последице односа Рим – Франачка – Енглеска, гледано са римског аспекта: кандидат – у некој врсти дигресије јер се непосредно не односи на Цркву у Енглеској, нити на англо-саксонски утицај – наглашава да је папа Стефан II (752-757) са Пипином Малим (с.714-768) направио договор да франачка власт постане званични заштитник Рима. У ово време појављује се познати лажни документ, написан у папиној канцеларији, „Константинова даровница“ који доноси нове идеје о папском примату у Цркви. Веза Рима, Франачке државе и Цркве у Енглеској у периоду VIII века била је веома битна за промовисање тих нових идеја у Цркви на територији Западне Европе; а то су биле и богословске, и административне, и филолошке идеје, које су утицале на многе догађаје у наредним периодима.

У шестом поглављу *Енглеска и Франачка држава* (стр. 273-298) кандидат истиче однос енглеског краља Офе и Карла Великог, а затим и однос Алкуина, Карла Великог и Енглеске, са свим Алкуиновим доприносима на богословском (одбрана од адопционизма у оквиру целе Римске Цркве) и културолошком (*каролиншка ренесанса*) пољу. Кандидат је описао англо-саксонски утицај на каролиншку ренесансу, коју је уз помоћ великог броја релевантних студија објаснио као феномен у историји и култури, са истакнутим местом каролиншке ренесансе у историји европске цивилизације.

У последњем поглављу *Закључак* (стр. 299-303) кандидат сумира и прегнантно излаже закључке до којих је дошао разматрањима у свим поглављима дисертације. Анализа ове теме и методолошке поставке доносе нов приступ у расветљавању односа

Енглеска – Рим – Франачка држава у оквиру српске богословске и историјске науке, тако да се допринос ове дисертације огледа у анализи вероисповедања у Енглеској и у континенталном делу Западне Европе (*филоквистичке тежње*), у рефлектовању римске праксе по целој Западној Европи, и у стварању новог менталитета на западноевропском тлу у раном средњем веку (*јерманизација и развој њајској ѡримаѡа*).

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Резултат и научни допринос докторске дисертације очитује се у следећем:

Пре свега треба констатовати да је кандидат успешно и исцрпно истражио и презентовао тему дисертације, користећи историјске изворе и савремене студије на дату тему и у датом временском раздобљу. Самосталним, систематским и оригиналним приступом анализирао је и прегледно изложио све главне аспекте Цркве у Енглеској у VIII веку заједно са њеним основама и даљим утицајима, показавши притом јасно због чега су истакнуте идеје у богословско-историјским односима са Римом и Франачком државом имале темељни значај за разумевање историјских феномена, као што су мисионарење међу незнабошцима, каролиншка ренесанса, развој филиоквистичких тежњи на Западу, посебно у царству Карла Великог. Ово је посебно значајно када се у виду има чињеница да је сама тема изузетно комплексна, као и да је ово прва свеобухватна студија о Цркви у Енглеској у VIII веку на српском језику. Поред тога што је дисертација, како садржински тако и методолошки, урађена по свим методолошким и научним начелима, њен допринос састоји се и у избалансираном приступу савременим студијама и обрађеној проблематици: ставови англо-саксонских историјских школа из прве и друге половине XX века су наведени коректно и коришћени за поткрепљивање хипотеза. На тај начин, кандидат је, остварујући циљ дисертације, успешно показао да је стање у Цркви у Енглеској у VIII веку представља саму срж будућих историјских феномена у Цркви на Западу.

У складу са циљем, задацима и самом методологијом израде дисертације, дата тема представиће српској богословско-историјској јавности нов приступ историјским феноменима на територији Западне Европе у раном средњем веку и на досадашња достигнућа истраживача са Запада биће дат осврт очима са Истока.

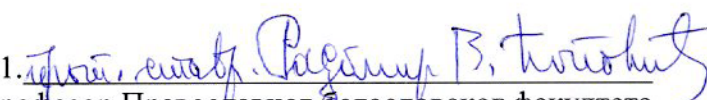
Допринос овог рада јесте – свакако – покушај да се опише заокружена евангелизација у Енглеској у VIII веку и да се одреде англо-саксонски реципроцитетни утицаји у односу на Рим и Франачку државу (употреба *филоквистичких тежњи* у вероисповедању епископа у англо-саксонској Енглеској и даљи развој овог феномена на континенталном делу Западне Европе са екскурсом описа тзв. Атанасијевог вероисповедања, опис *јерманизације* и утицај Англо-саксонаца на *развој њајској ѡримаѡа* на просторима Западне Европе), али и да се нагласе даљи утицаји Енглеске на континентални део Западне Европе, како на пољу хришћанске вере, тако и на пољу хришћанске културе и развоја нових идеја (*каролиншка ренесанса*), које су унапређене у средњем веку (*рефлектовање римске ѡраксе на ѡериѡорији Западне Европе*).

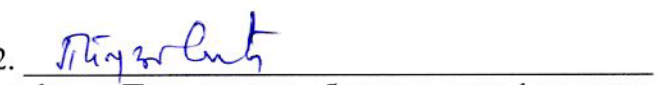
5. Закључак

Докторска дисертација ђакона мр Ивице Чаировића под насловом *Црква у Енглеској у VIII веку – богословско-историјске импликације односа са Римом и Франачком државом* урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело, урађена по начелима историјске методологије и закључивања. Стога, Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 12. априла 2016.

Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:

1.
др Радомир Поповић, редовни професор Православног богословског факултета
Универзитета у Београду (ментор)

2.
др Предраг Пузовић, редовни професор Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

3.
др Милош Антоновић, ванредни професор Филозофског факултета
Универзитета у Београду